

karşılmış ve gâşiyesi omuzunda olduğu halde Arslanşah'ın önünde yürümüşdür.

Anadolu Selçukluları'nda da gâşiyе hü-kümdarlık alâmeti olarak kullanılmaktaydı. Anadolu Selçukluları'yla ilgili kaynaklarda görüldüğü üzere hristiyan hükümdarlar da gâşiyeyi hükümdarlık alâmeti kabul etmekteydiler. Eyyûbîler'de I. el-Melikü'l-Âdil devrinden sonra sık sık varlığı zikredilen gâşiyе Memlûkler Devleti'nde de hükümdarlık alâmeti olarak kullanılmıştır.

Gâşiyе ayrıca ilmiye sınıfına mensup şahıslarla devlet erkânı tarafından da kullanılmaktaydı. Müslüman Türk devletlerinde bunun ilk örneğine Gazneliler devrinde rastlanmaktadır. Ancak Gazneliler döneminde gâşiyenin ilmiye sınıfına mensup şahısların dışındaki kişiler tarafından kullanılması şikâyetlere sebep olmuştur.

Osmanlılar'da da ilmiye sınıfıyla devlet erkânının gâşiyе kullandığı görülmekte ve mevleviyet derecesine kadar çıkmış olan kadıların bindikleri atların örtüsüne gâşiyе (haşa) denildiği bilinmektedir. Yemen fâtihî Vezîriâzam Koca Sinan Paşa 1596'da öldüğü zaman geride bıraktığı servet içinde iki de murassa' gâşiyе bulunmuştu. Fesin kullanılmaya başlanmasından sonra defterdar, reîsülküttâb, şikk-ı sâni defterdarı, nişancı ve defter emininin başlarına fes giyip gâşiyeli ve takımlı ata binmeleri kanun olmuştu. Bu örnekle, gâşiyenin Osmanlılar tarafından son zamanlara kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Târîh* (nşr. Halîl Hatîb Rehber), Tahrân 1368, II, 634; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, I, 156; X, 47-48; Bûndârî, *Zübdetü'n-Nuşra*, s. 55; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 50; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân* (nşr. Ali Sevim), Ankara 1968, s. 61-62; İbn Bibî, *el-Evâmîrü'l-âla'iyye*, s. 29; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, IV, 7; *Târîh-i Âl-i Selçuk* (nşr. ve trc. F. N. Uzluk), Ankara 1952, metin, s. 16, Türkçe trc., s. 9; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 121; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 308; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1971, s. 245, 268-269; M. Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul 1976, s. 42; a.mlf., *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1984, II, 270, 277-278; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 103; Erdoğan Mercil, "Gâşiyе ve Selçuklular'da Kullanılışına Dâir Bazı Örnekler", *Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan*, Ankara 1985, s. 321-328; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XX, 49-50; "Ghâshiya", *El²* (İng.), II, 1020.

ERDOĞAN MERÇİL

GÂŞİYE SÜRESİ

(سورة الغاشية)

Kur'ân-ı Kerîm'in
seksen sekizinci sûresi.

Mekke'de nâzil olmuştur, yirmi altı âyettir. *Fâsıla**sı (ثورة) harfleridir. Adını birinci âyette geçen ve "örtün, bürüyen, kaplayan" veya "örtü, an-sızın gelip insanı saran üzücü ya da se-vindirici hadise" mânasına gelen gâşiyе kelimesinden alır. Tefsirlerde gâşiyenin bu sûrede istiare yoluyla kıyameti, cehennem ateşini veya cehennem ateşine atılacak olanları ifade ettiği şeklinde farklı görüşler ileri sürülmüş olup bun-ların ilki sûrenin muhtevasına daha uy-gun görünmektedir.

Sûrenin ilk yedi âyeti cehennem ehli-nin, ardından gelen dokuz âyeti de cen-net ehlinin durumunu tasvir eder. Daha sonra ebedî saadette ebedî bedbahtlığın temel unsurunu teşkil eden iman ve inkâr konularına geçilerek Allah'ın varlık ve kudretine inanmak için tabiatın yaratılış ve işleyişinin incelenmesi tavsiye edilir. Hz. Peygamber'den, İslâm'a davet hususunda zor kullanma yerine uyurucu bir tutum takip etmesi istenir. Sû-re, bütün insanların Allah'ın huzuruna

döneceklerini ve bizzat O'nun tarafından hesaba çekileceklerini belirten âyetlerle son bulur. Bu âyetler, bazı Şîa grupların-ca kabul edilen ve mahşer halkının Hz. Ali tarafından hesaba çekileceğini ileri süren görüşle, bir kısım tarikat mensup-larının âhirette kendi hesaplarının şeyh-leri tarafından görüleceği vehmini doğuran telakkilerinin yanlış olduğunu açık-ça ispat etmektedir.

Hz. Peygamber'in cuma ve bayram namazlarında Gâşiyе sûresini okuduğu ri-vayet edilmektedir. Zemahşerî ve Beyzâ-vî gibi bazı müfessirlerin naklettiği, "Al-lah Gâşiyе sûresini okuyanın âhiret hesabını kolaylaştırır" meâlindeki hadisin mevzû olduğu kabul edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ğşy" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "ğşy" md.; *Lisânü'l-ʿArab*, "ğşy" md.; *Kâmus Tercümesi*, "ğşy" md.; Müslim, "Cum'a", 62-63; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Bulak), XXX, 101-102; Fahraddin er-Râzî, *Me-fâthü'l-ğayb*, Beyrut, ts. (Dâru lhyâi't-türâsi'l-Arabî), XXXI, 150; İbn Hacer, *el-Kâfi's-şâf* (Zemahşerî, *el-Keşşâf* içinde), Kahire 1373/1963, IV, 595; Şevkânî, *Fethü'l-kadr*, V, 422, 431; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, Kahire, ts. (Dâru lhyâi't-türâsi'l-Arabî), XXX, 111-112, 118.

BEKİR TOPALOĞLU

GATAFÂN (Benî Gatafân)

(بنو غطفان)

Adnânîler'e mensup
bir Arap kabilesi.

Kabilenin soyu Gatafân b. Sa'd b. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Mead yoluyla Adnân'a ulaşır. Tamamen göçebe bir hayat süren Gatafânîlar önceleri, Hicaz ile Şemmer dağları arasında Necid'den Mekke'nin güneyine kadar uzanan bölgelerde otururlardı. Daha sonra çeşitli yerlere dağıldılar. Cengâverlikleriyle tanınan Gatafân'ın başlıca kolları Fezâ-re, Eşca', Abs, Zübyân, Muhârib, Sa'lebe ve Mürre'dir. Câhiliye devrinde Abs ile Zübyân arasında vuku bulan Dâhis Sa-vaşı meşhurdur.

Gatafânîlar Câhiliye devrinde putpe-rest olup Nahle'de bulunan Uzzâ'ya tapıyorlardı. Putun üzerine bir bina yapı-larak tapınak haline getirmişler ve bir de bakıcı tayin etmişlerdi. Ayrıca Suriye taraflarında bir tepede Ukaysır adlı putla-rı vardı, burayı tavaf eder ve yanbaşın-da tıraş olurlardı. Gatafânîlar'ın Bussâ adlı bir mâbedleri daha vardı. İkinci Aka-be Biatı'nda bulunarak Hz. Peygamber'e biat eden ve önce Mekke'ye, sonra da

Gâşiyе sûresinin muhakkak hattıyla yazılmış âyetleri

Medine'ye göç eden Ukbe b. Vehb, Resûl-i Ekrem tarafından Benî Hilâl b. Âmir'e İslâm davetçisi olarak gönderilen Ma'kıl b. Sinân ve Hendek Gazvesi sırasında müslüman olan Nuaym b. Mes'ûd gibi kabile mensupları hariç Gatafânîlâr'ın büyük kısmı uzun süre İslâm'a yaklaşmamış ve müslümanlara düşmanlık etmiştir. Gatafân'ın Muhârib ve Sa'lebe kollarının Züemer'de toplanıp Medine çevresini yağmalamaya hazırlandıklarını öğrenen Hz. Peygamber üzerlerine bir sefer düzenledi. Ashaptan 450 kişinin katıldığı, Gatafân (Züemer) Gazvesi denilen bu sefer sırasında (Rebîülevvel 3 / Eylül 624) kabile reislerinden Dû'sûr b. Hâris, yağmurda ıslanan elbisesini kurutmakla meşgul olan Resûl-i Ekrem'in yanına gizlice yaklaşarak onu öldürmek istemiş, fakat onunla yüz yüze gelince sarsılmış, kılıcı elinden düşmüş, bunun üzerine müslüman olmuştur (İbn Seyyidünnâs, I, 303 vd.). Ertesi yıl Benî Nadîr Gazvesi'nden sonra Necid bölgesindeki Gatafânîlâr'dan Muhârib ve Sa'lebe oğullarının müslümanlarla çarpışmak üzere toplandıklarını haber alan Hz. Peygamber onlara karşı bir gazve tertiple-di (bk. ZÂTÜRRİKÂ' GAZVESİ).

Hendek Gazvesi'nde Gatafânîlâr, Kureys kabilesinin ve yahudilerin müttefiki olarak müslümanlara karşı cephe aldılar. Muharebe sırasında Eşca' kabilesinin ileri gelenlerinden Nuaym b. Mes'ûd müslüman oldu. Rivayete göre Nuaym ve kabilesi muharebe devam ederken çeşitli düşman grupları arasında ihtilâf çıkarmaya çalıştılar. Kuzey istikametindeki ticaret kervanlarının müslümanların tesir sahasına girmesi üzerine, Benî Kureyza Gazvesi'nden sonra Mes'ûd b. Ruheyla başkanlığındaki Eşca'lîlâr'ın Hz. Peygamber'le önce muahede imzaladıkları, sonra da topluca müslüman oldukları anlaşılmaktadır (İbn Sa'd, I, 306). Resûl-i Ekrem, Hendek Gazvesi esnasında Medine'nin hurma gelirlerinin üçte birini vererek Gatafânîlâr'ı müttefiklerinden ayırmak istedi, ancak böyle bir anlaşma gerçekleşmedi (a.e., II, 69).

Hendek Gazvesi'nden yaklaşık dört ay sonra Fezâre kolu reisi Uyeyne b. Hısn Hz. Peygamber'in develerini gasbedip çobanını öldürdü. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem bir sefer düzenleyerek onları Zûkared'e kadar takip etti (bk. GÂBE GAZVESİ). Bir ticaret kervanının başında bulunan Zeyd b. Hârişe Gatafânîlâr'ın arazisinden geçerken âniden hücumu uğradı, arkadaşları şehid edildi ve malları

aldı (6/627). Bu hücumdan güçlükle kurtularak Medine'ye dönen Zeyd Resûl-i Ekrem tarafından Benî Fezâre üzerine gönderildi. Zeyd, başarılı bir askerî harekâtla öteden beri İslâm aleyhtarı tavırları ile bilinen Ümmü Kırfe'yi ve diğer bazı kimseleri esir alarak Medine'ye döndü. Öte yandan 7. yılın başlarında (Mayıs 628) Hz. Peygamber Hayber'e yöneldiği sırada Gatafânîlâr'ın bilhassa Fezâre kolu Hayber yahudilerine destek veriyse de bunlar müslümanların uyguladığı taktik sonucunda yurtlarına dönmek zorunda kaldılar. Resûl-i Ekrem bir ihbarı değerlendirerek Fezâreliler üzerine Beşîr b. Sa'd kumandasında bir birlik yolladı. Beşîr bazı esir ve ganimetlerle geri döndü. 8. yılın Şâban ayında (Aralık 629) Ebû Katâde el-Ensârî'nin kumandasında Gatafân üzerine düzenlenen seiriyye ile de (Hadıra Seriiyyesi) çok sayıda ganimet ve esir alındı. Artık direnme imkânı kalmayan Uyeyne b. Hısn düşmanca davranışlardan vazgeçip müslüman oldu ve Mekke'nin fethine katıldı, Hu-neyn Gazvesi'nden sonra Ci'râne'deki ganimetlerin dağıtım sırasında müellefe-i kulûbdan sayılan Uyeyne'ye 100 deve verildi.

İslâmiyet'e karşı uzun süre cephe alan Gatafânîlâr arasında başlayan İslâmlaşma hareketi 9 (631) yılında tamamlandı. Benî Fezâre ile Mürre, Hârice b. Hısn ve Hâris b. Avf başkanlığında bir heyeti Medine'ye göndererek İslâmiyet'i kabul ettiklerini bildirdiler. Bununla beraber müslümanlıkları sathî idi. Nitekim Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra Fezâre kabilesi reisi Uyeyne irtidad ederek peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha b. Huveylid ile birleşti. Hârice b. Hısn kumandasında Hz. Ebû Bekir'in Zülhasa yakınındaki ordugâhına saldıran müşrikler bozguna uğratıldı. Ayrıca Hâlid b. Velîd de Uyeyne'yi Buzâha'da mağlûp etti ve esir alarak Medine'ye gönderdi. Uyeyne'nin öldürülmesine karar verildiyse de İslâmiyet'i gerçekten benimsediğini söyleyerek ölümden kurtuldu. Eşca'lîlâr irtidad olaylarına karışmadılar. Gatafânîlâr, Hulefâ-yi Râşidin devrinde Kâdisiye Savaşı gibi büyük muharebelerde İslâm ordusunda görev aldılar. Emevî-Abbâsî mücadelesinin son safhasını teşkil eden Zap Suyu Savaşı'na katıldılar. Abbâsî ihtilâlinde sonra Gatafân'ın adı daha az duyulur oldu. Fezâre, Eşca' ve Sa'lebe 230'daki (844-45) bedevî ayaklanması içinde yer aldı. Büyük Boğa'nın (Boğa el-Kebîr) bastırıldığı bu isyandan son-

ra kabilenin önemli bir kısmı Arabistan'ı terkettti ve yerlerini Tay kabilesi aldı. Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik'in emriyle 107'de (725) Mısır'a iskân edilen Kuzey Arapları (Adnânîler) arasında Gatafân'ın adı geçmez. Ancak daha sonraki dönemlerde Mısır, Libya ve Endülüste Gatafân'a mensup olduklarını ileri sürenler çıkmıştır. Muallakât şairlerinden Antere ile Nâbiga ez-Zübeynî Gatafân kabilesindendir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbi, *Cemhere* (Nâcî), s. 24 vd.; a.mlf., *Kitâbü'l-Esnâm*, s. 42; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 49, 213-219, 230 vd.; İbn Sa'd, *e-Tabakât*, I, 306; II, 34, 61, 69; Belâzûrî, *Ensâb*, V, 100; Ya'kûbî, *Târîh*, I, 255; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 92, 227; IV, 86; VI, 146; IX, 131; XI, 15; Hemdânî, *Şifâtü Cezîretü'l-'Arab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva'), Riyad 1397/1977, s. 272, 325, 329, 368; Vezîr el-Mağribî, *el-İnâs*, s. 163; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, Beyrut 1385/1965, II, 174-175, 178, 188-192; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eşer*, I, 303 vd.; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 348; Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, Kahire 1384/1964, II, 225; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Mutlu), I, 338-345; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 281, 288; III, 213, 347; IV, 21, 29, 31, 140, 260, 264, 488, 516; V, 189, 303, 357; VI, 363; VII, 208, 339; VIII, 373; IX, 388, 881; M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm — Ali M. el-Bicâvî, *Eyyâmü'l-'Arab fi'l-İslâm*, Kahire 1394/1974, s. 68-71, 156; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), III, 18-21; IV, 121-132; V, 276-284, 398; X, 324 vd.; W. Montgomery Watt, *Muhammad at Medina*, New York 1981, s. 91-95; Abdülvehhâb M. Ali, *el-Gazvetü'n-nebeviyye*, Bağdad 1981, IX, 531-550; Kehlâl, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, III, 888-889; Abdülazîz b. Sâlih el-Hilâbî, "Seriyyetü Zeyd b. Hârişe ilâ Benî Fezâre: Dirâse nakdiyye li'r-rivâyâtü't-târîhiyye", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, XIII/1, Riyad 1986, s. 61-81; *el-Kâ-mûsû'l-İslâmî*, II, 435; T. H. Weir, "Gatafân", *IA*, IV, 722-723; J. W. Fück, "Gatafân", *El*² (İng.), II, 1023-1024.

HÜSEYİN ALGÜL

GÄTJE, Helmut

(1927-1986)

Arap dil bilimi,
dil felsefesi ve İslâm mantığı
alanlarındaki çalışmalarıyla tanınan
Alman şarkiyatçısı.

Bremerhaven'de doğdu. 1947 yılında liseyi bitirdi. 1948'de Tübingen'de Protestan ilâhiyatı okumaya başlamasının ardından Ârâmîce ve İbrânîce ile uğraşması birçok meslektaş gibi onu da şarkiyatçılığa götürdü. Ertesi yıldan itibaren tahsiline Tübingen'de İslâm araştırmaları, semitistik ve felsefe bölümlerinde devam etti. 1955 yılında Jörg Kraemer'in yanında *Die Parva naturalia des Aristoteli*